

УДК 37.013.42-053.81

Н. А. Литвинова

**ТРЕНІНГ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА ГРУПОВОЇ РОБОТИ
З МОЛОДДЮ ГРУПИ РИЗИКУ ЧЕРЕЗ ЗАСТОСУВАННЯ
ПІДХОДУ «НЕ НАШКОДЬ!»**

У сучасній соціально-педагогічній науці існують декілька визначень поняття «тренінг». Різні автори-дослідники, які працюють над проблемою використання тренінгів, не дотримуються однотайності щодо тлумачення тренінгу в різних наукових, методичних, навчальних публікаціях [1, с. 514]. Наведемо деякі значення терміну «тренінг»: навчання, виховання, тренування, дресирування. Звідси і неоднорідність наукових визначень тренінгу.

Досвід використання психологічного тренінгу з різною метою віддзеркалений у працях відомих психологів: В. Большакова, І. Вачкова, О. Лідерса, С. Макшанова, Г. Марасанова, Л. Петровської, О. Сидоренко, Н. Хрящевої, Т. Яценко та ін.

Тренінг особистісного зростання описаний у працях Н. Бітянкової, Т. Зайцева, О. Прутченкова, І. Шевцової та ін.

Інтерактивні технології навчання розкрито у працях Г. Бевза, Н. Максимової, В. Оржеховська, О. Пометун та ін..

У сучасній практиці тренінг міцно зайняв заслужену нішу як один з ефективних методів профілактики, виховання й розвитку особистості. Соціально-педагогічний тренінг – це форма проблемного навчання, що орієнтована на відпрацювання й закріплення ефективних моделей поведінки, максимально активну роботу учасників, взаємообмін досвідом та використання ефективної групової взаємодії. Існує також декілька підходів до визначення тренінгу як певного шаблону узагальнених принципів діяльності: 1. Тренінг як специфічна форма дресирування. 2. Тренінг як тренування. 3. Тренінг як форма активного навчання. 4. Тренінг як метод створення умов для саморозкриття особистості [2, с. 3]. У ході тренінгу набуваються знання та навички активного вирішення певного завдання. Мета тренінгу – забезпечити людину знаннями та вміннями, що необхідні їй для виконання конкретних задач.

Тренінг можна розглядати як одну з ефективних форм групової роботи з молоддю групи ризику через застосування підходу «Не нашкодь!». Інструмент «Не нашкодь» – це підхід до планування, оцінки та адаптації допомоги, яку надають фахівці клієнтам під час кризової або «ризикованої» ситуації. Цей підхід ґрунтується на розумінні того, що будь-яка зовнішня допомога може мати негативні побічні ефекти. Отже, підхід «Не нашкодь» представляє собою структуру для аналізу впливу допомоги. Керівництво для дій, які максимізують позитивний ефект від програм профілактики, підтримки та розвитку. Фокусом наших зусиль є

молодь групи ризику.

Соціально-педагогічний тренінг з проблем молодіжної наркозалежності має здійснювати інтенсивне навчання, результат якого досягається завдяки власній активній роботі молодої людини, яка є учасником цього процесу. Знання не подаються в готовому вигляді, а стають продуктом активної діяльності кожного учасника. У центрі уваги – соціальне навчання молодих людей та їх інтенсивна взаємодія. Кожен учасник тренінгових занять усередині групи має змогу поділитися своїми знаннями та проблемами з іншими, а також попрацювати разом у пошуку рішення.

Соціально-педагогічний тренінг базується на принципах, що кардинально відрізняють його від традиційного навчання. Тренінгова група працює за такими принципами [4, с. 46]:

Принцип активності. У тренінгу молодь залучається до спеціально розроблених дій. Це, наприклад, програвання тієї чи іншої ситуації, виконання вправ, спостереження за спеціальною схемою. Особливо ефективними для досягнення цілей тренінгу є ті ситуації, які дозволяють брати участь усім учасникам одночасно. Отже, активність учасників тренінгової групи носить особливий характер, відмінний від активності людини, що слухає лекцію, читає книгу.

Принцип дослідницької (творчої) позиції. Соціальний педагог організовує такі ситуації, які сприяють розвитку і творчості та дають можливість членам групи усвідомити, апробувати нові способи поведінки, експериментувати з ними. Реалізація цього принципу часом зустрічає сильний опір з боку учасників тренінгу, оскільки вимагає дотримання моделей поведінки, що суттєво відрізняються від тих, якими учасники до цього часу користувались. У ході тренінгу учасники групи знаходять і усвідомлюють вже відомі ідеї та закономірності, а також розкривають та удосконалюють свої особисті якості та здібності.

Принцип об'єктивації (усвідомлення) поведінки. Для здійснення цього принципу використовуються додаткові засоби об'єктивації поведінки (наприклад, відеозапис поведінки учасників групи в тих чи інших ситуаціях з наступним переглядом і обговоренням). Вдало організовані заняття переводять поведінку учасників з імпульсивного на об'єктивований рівень, що дозволяє здійснювати зміни в тренінгу.

Принцип партнерського (суб'єкт-суб'єктного) спілкування. Це таке спілкування, при якому враховуються інтереси інших учасників взаємодії, їхні почуття, емоції, переживання, визнається цінність особистості іншої людини. Вміла реалізація цього принципу створює в групі атмосферу безпеки, довіри, відкритості, що дозволяє працювати, не боячись помилок. Послідовна реалізація названих принципів – одна з умов ефективної роботи групи соціально-педагогічного тренінгу.

Ефективність тренінгу також багато в чому залежить від того, наскільки великим арсеналом засобів володіє викладач для досягнення тієї чи іншої мети

Тренінг з проблем формування наркотичної залежності ставить перед собою чіткі завдання [3, с. 427]:

1) з'ясувати рівень поінформованості молоді групи ризику з проблеми раннього призвичаєння до наркотиків;

2) надати достовірну інформацію щодо наркотичної залежності, причин та наслідків уживання наркотичних речовин, ризиковану й безпечну поведінку, основи законодавства тощо;

3) формувати в учасників групи навички відповідальної поведінки, можливі стратегії, моделі поведінки в «ситуаціях наркотичного ризику»;

4) сформувати в кожного учасника тренінгу свідомий погляд на проблеми тютюнокуріння, алкоголізму, наркоманії, залежності, власні установки, осмислені позиції;

5) навчити учасників аргументовано відстоювати свою думку та приймати правильні рішення в ситуації вибору;

6) розробити стратегії поведінки, які дозволять не вступати у співзалежність з наркоспоживачем, дадуть можливість зберегти особисту безпеку і в той самий час допомогти людині;

7) сформувати активну життєву позицію й стійку мотивацію на підтримання ЗСЖ.

При розгляді тренінгу з профілактики вживання наркотиків у методичному та методологічному аспекті для нас важливі ті з його етапів, які становлять змістове наповнення тренінгу.

На етапі актуалізації проблеми важливо налаштувати аудиторію на сприйняття інформації, навіть не дуже приємної. Тренер намагається встановити спільно з групою нагальні причини проблеми наркотизації молодішого середовища, розібратися в істинних мотивах адиктивних відхилень у поведінці, виокремити позитивні й негативні характеристики вживання наркотиків, проаналізувати модель поведінки молоді «групи ризику» тощо («коло»; презентація; демонстрація слайдів, плакатів, діаграм, графіків, схем, малюнків, таблиць; метод асоціацій; «мозковий штурм»; експрес-інтерв'ю).

Оцінка рівня поінформованості здійснюється з метою вималювання картини ситуації обізнаності з проблем наркозалежності в групі. Це важливо для тренера тим, щоб остаточно визначитись з характером, обсягом, рівнем складності інформації, що він планує подати, намітити ключові моменти, на яких доцільно зупинитись детальніше, і ті проблемні питання, на яких варто зробити акцент (метод анкетування, «мозковий штурм», бліц-опитування, «коло» тощо).

Інформаційний блок може бути організований за допомогою низки методів і технік: інтерактивна бесіда, міні-лекція, метод питання-відповіді, вікторина; метод «кутів» (обговорення різних аспектів проблеми, що розташовані в кутках кімнати); метод провокаційних тверджень. Слід розкрити, як розвивається наркозалежність від самого початку безвинних експериментів, що може спонукати до вживання наркотичних речовин, та іншу інформацію, яку тренер уважає за

доцільне подати аудиторії. Варто уникати надмірної деталізації, надлишкової інформації про наркотичні речовини, бо це часто відіграє роль негативної реклами, провокує до експериментування. Необхідно підкреслювати, наводячи при цьому реальні приклади, непередбачуваність впливу вживання наркотичних речовин різного гатунку на організм людини. Треба враховувати «бунтарський дух» молодих людей, яких заборони лише підштовхнуть до вживання. Необхідно розвіювати ореол, атмосферу «кайфовості», що нібито оточує споживачів наркотиків, розвінчувати хибні уявлення, міфи, пов'язані з наркотиками і наркоманами. Тренер повинен викласти інформацію так, щоб її почули і зрозуміли. Необхідно не зводити передачу інформації лише до лекції, перемежовувати свою розповідь запитаннями до учасників, ілюструвати свій матеріал.

Першочерговим завданням етапу набуття практичних навичок є допомога в прийнятті правильної позиції щодо наркотиків, уникненні помилкових кроків, неправильних рішень у ситуаціях адиктивного ризику. Потрібно навчити підлітків боротися з кризовими ситуаціями, надати можливість відрефлексувати внутрішні конфліктні ситуації для того, щоб вони в результаті не стали причиною асоціальної поведінки; спонукати до самоаналізу, переосмислення власної поведінки, до вироблення усвідомлених суджень, особистісно обґрунтованих позицій, антинаркотичних установок і мотивації, до розширення розуміння проблеми. На цьому етапі здійснюється спроба сформувати нову модель безпечної, здорової поведінки. Застосовуються методи: проективне малювання, психогімнастика, колективна творча праця (ліплення, колажі, креслення, малювання, моделювання, складання пісень, поем, історій, ігор), рольова гра, моделювання проблемних ситуацій, психодрама, вирішення ситуаційних вправ, дебати (зіткнення суперечливих думок і надання можливості побачити реальну картинку чи перспективу), дискусія, акторська гра (частково театралізовані постановки, пантоміма), робота із соціальною рекламою, аналіз критичних випадків чи життєвих сценаріїв.

Важливим є підсумковий етап у роботі групи, підбиття підсумків, де відбувається аналіз того, що прозвучало на тренінгу, визначається, чи були реалізовані очікування учасників; відбувається висловлювання учасників, обмін думками, можливе формування «шкали ідей» як результат активної взаємодії й спільної роботи над проблемою. З цією метою використовуються: метод активних цінностей, «круглий стіл», метод консенсусу, «графіті», коли кожна міні-група пише власне «графіті» зі фраз, слів, графіків на задану тему, потім: обговорення, коментар, висновки.

Фахівцям соціальної сфери постійно доводиться шукати більш сучасні форми організації взаємодії з підлітками та молоддю групи ризику, спрямованих на формування й закріплення в клієнтів групи ризику установок на здоровий спосіб життя, прагнення духовного

розвитку, фізичного, психічного і соціального здоров'я. Під час обговорення проблеми наркоманії в тій або тій аудиторії ми пропануємо дотримуватись таких порад спеціалістів:

- потрібно якнайкраще вивчити специфіку проблем (соціальних, медичних, психологічних, юридичних), пов'язаних з наркотиками;
- заздалегідь продумати найраціональнішу форму обговорення питань (тобто таку форму, яка найбільш підходить для конкретної аудиторії в значенні сприйняття й активного залучення всіх присутніх в обговорення);
- з урахуванням вікових особливостей аудиторії чітко визначити тему, коло й межі питань, що підлягають обговоренню, з тим, щоб це не вилілося в спробу охопити неосяжне;
- поклопоталися про наочну підтримку й методичне забезпечення (фільми, слайди, аудіозаписи, плакати і т. п.), що несуть додаткову інформацію.

Знання про наркотики є актуальними, але якщо інформація повідомляється, не підштовхуючи слухачів до розмірковування й самоаналізу, вона стає нудною й нав'язливою. Звертаємо увагу на те, що навряд чи молодій людині потрібно знати досконало класифікацію наркотиків, стадії uzалежнення, статистичні дані тощо. Необхідно давати знання, які б допомогли уникнути неправильних вчинків, проаналізувати власний життєвий досвід. При проведенні тренінгів відповідно до заявлених критеріїв профілактики соціальний педагог-тренер спрямовує свою діяльність на вдосконалення таких параметрів і характеристик особистості учасника, як:

1. Поінформованість: розуміння причин уживання наркотиків молодим поколінням; вплив реклами й оточення на початок уживання, соціальні наслідки зловживання наркотичними речовинами; бачення шляхів і способів відмови від уживання наркотику, пошук альтернативи; рівень обізнаності з питань залежності, видів і стадій формування, поняття наркоманії, наркотиків і психоактивних речовин, їх суть, класифікація; вплив наркотиків на різні системи організму людини; шляхи допомоги; обізнаність у питаннях здоров'я й здорового способу життя як загальної альтернативи наркотичному потягу тощо.

2. Уміння й навички протистояння та протидії: наявність уміння чинити опір згубному впливу соціального середовища та однолітків; сформованість мотиваційно-вольових установок на невживання; протистояння популяризації наркокультури й спокусі доступності наркотичної речовини; критичне ставлення до впливу реклами; уміння аналізувати й робити вибір у ситуаціях наркотичного ризику й відмова від пропозиції вжити наркотик тощо.

3. Сприйняття проблеми наркозалежності загалом: міркування та осмислення того, наскільки реальне подолання проблеми; емоційне сприйняття проблеми, внутрішнє ставлення й оцінка рівня загрози явища наркотизації для майбутнього суспільства й країни тощо.

4. Ставлення до людей, які є наркозалежними: сформованість певної особистісної позиції в ставленні до осіб, які є споживачами наркотиків, до їхніх проблем, життєвих труднощів, до їх способу існування; рівень готовності надати допомогу наркозалежній людині; сприйняття такої людини на фоні інших членів суспільства через призму особистих і сучасних суспільних проблем.

5. Сформованість мотивації на здоровий спосіб життя й відмова від уживання наркотичних речовин: упевненість у власній можливості протистояти тиску групи й комплексній дії інших суспільно важливих чинників ризику; характер стійкості стереотипних, моральних, етичних установок, емоційно-вольових якостей особистості, якою мірою вони здатні сформувати бар'єр між наркотиком і повноцінним життям; цінність власного здоров'я й прагнення до його збереження, відновлення, зміцнення; рівень переконаності в перевагах ведення здорового способу життя щодо вживання наркотиків; сформованість пріоритетів здорової безпечної поведінки на основі мотиваційного компонента тощо.

6. Рівень сформованості навичок активної дії щодо популяризації здорового способу життя серед оточення: готовність до проведення роботи щодо зміни наркотичних установок молодих людей на пріоритети здорового й діяльнісного життя; бажання обговорювати проблему, щоб самому дізнаватись більше та інформувати інших; уміння й навички переконання на користь безпечної здорової поведінки; готовність впливати власним позитивним прикладом; прагнення залучити друзів до участі в русі за здоровий спосіб життя.

Тренінгові заняття становляться більш цікавими, якщо інформація відповідає віковим особливостям та інтересам молоді, якщо вона подається у ненав'язливій формі, таким чином, щоб учасник сам зумів зробити відповідні висновки. Відомо, що люди ефективніше навчаються чогось, якщо є водночас активними учасниками цього процесу. Така форма подачі матеріалу сприяла більш ефективній профілактиці девіантної поведінки, оскільки кожний учасник тренінгу всередині групи обмінюється своїми знаннями з проблеми, а потім разом з іншими учасниками працює над пошуком рішення. Тренер-соціальний педагог, виступає не в ролі вчителя, наставника, а в ролі помічника, який допомагає кожному члену тренінгової групи виявити свої ресурси.

При використанні тренінгової форми роботи необхідно дотримуватися таких основних правил: добровільність участі, активність, прийняття себе та інших, підхід без оцінок, уміння бути «тут і тепер», творчий підхід, потреба в самовираженні, прагнення до самовдосконалення, конфіденційність, взаємна підтримка [3, с. 431].

Отже, запропонована тренінгова форма роботи з молоддю через застосування підходу «Не нашкодь», спрямована на активізацію уваги молоді групи ризику до проблеми вживання наркотиків; створення умов для формування в молоді групи ризику антинаркотичних установок і усвідомлення свободи вибору в формуванні свого майбутнього. Робота в

тренінгових групах дозволить сформувати в молодих людей групи ризику навички самооцінки та саморозвитку; розвинути навички опору складним життєвим обставинам, а також навчити прийомів говорити «Ні», не втрачаючи власної гідності в очах однолітків, знаходити аргументи для відмови запропонованих наркотиків і закріпити їх при моделюванні реальних ситуацій.

Список використаної літератури

- 1. Енциклопедія** для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. – 536 с.
- 2. Паскаль М.** Тренінг як форма групової роботи / Марчель Паскаль // Шкільний світ. – 2007. – №23-24. – С. 3–4.
- 3. Архипова С. П.** Методи та технології роботи соціального педагога / Архипова С. П., Майборода Г. Я., Тютюнник О. В. : Навч. посібник. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. – 496с.
- 4. «Принцип «не нашкодь» як інструмент аналізу взаємодії конфлікту та інтервенції розвитку».** Робочий зошит учасника. – К. : Консорціум із удосконалення менеджмент-освітних України, 2016. – 83 с.

Литвинова Н. А. Тренінг як ефективна форма групової роботи з молоддю групи ризику через застосування підходу «Не нашкодь!»

У статті розглянуто поняття «тренінг», охарактеризовано принципи, які покладено в основу соціально-педагогічний тренінгу з проблем молоді групи ризику.

Висвітлюється застосування підходу «Не нашкодь!», як інструменту до планування, оцінки та адаптації допомоги, яку надають фахівці клієнтам під час кризової ситуації або «ризикованої» поведінки.

Виокремлюються поради тренерам-соціальним педагогам щодо взаємодії з підлітками та молоддю групи ризику.

Ключові слова: тренінг, підхід «не нашкодь», молодь групи ризику.

Литвинова Н. А. Тренинг как эффективная форма групповой работы с молодежью группы риска через применение подхода «Не навреди!»

В статье рассмотрено понятие «тренинг», охарактеризованы принципы, которые положены в основу социально-педагогического тренинга по проблемам молодежи группы риска.

Освещается применение подхода «Не навреди!», как инструмента к планированию, оценке и адаптации помощи, которую предоставляют специалисты клиентам во время кризисной ситуации или «рискованного» поведения.

Выделяются советы тренерам-социальным педагогам относительно взаимодействия с подростками и молодежью группы риска.

Ключевые слова: тренинг, подход «не навреди», молодежь группы риска.

Lytvynova N. Training as an Effective Form of Group Work With Young People at Risk Through the Approach „Do No Harm!”

The article discusses the concept of „training”, describes the principles underlying socio-pedagogical training problems of youth at risk.

Reveals the approach „do no harm”, as a tool for planning, evaluation and adaptation assistance provided by specialists clients during a crisis or „risky” behavior.

Distinguishes hints trainers and social interaction with teachers about teenagers and young people at risk.

Training offered a form of youth through approach „Do No Harm”, aimed at enhancing the attention of young people at risk for drug use; creating conditions for the formation of young people at risk anti-drug attitudes and awareness of freedom of choice in shaping their future.

Working in Training groups will form in young people at risk of self-esteem and skills; develop skills to support difficult circumstances, and teach techniques to say „No” without losing esteem in the eyes of their peers, to find reasons for rejection of proposed drugs and keep them in modeling real situations.

Key words: training, approach „do no harm”, youth at risk.

Стаття надійшла до редакції 17.01.2017 р.

Прийнято до друку 24.02.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 061.213:316.485.26

О. І. Мальцева

**РОЛЬ ДИТЯЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
ПІД ЧАС ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ**

Військовий теоретик С. Е. Месснер в 60-ті роки ХХ століття писав: «В минулих війнах важливим вважалося захоплення території. Надалі найважливішим буде розглядатися захоплення душ у державі, з якою ворогують». Те, що зараз називають гібридною війною, він називав «бунтовійна». Бунтовійна – це війна всіх проти всіх, причому ворогом може бути і свій, а союзником – чужий.

Сьогодні на сході України йде саме така – неоголошена, прихована, психологічна, інформаційна, гібридна війна. І перемога в ній буде не у того, хто переможе на полі бою, а в того, хто переможе у головах людей.

«Політика є мистецтвом об’єднання людей. Найважливішим завданням у бунтовійні є об’єднання власного народу і залучення на свій бік частини народу держави, з якою ведеться війна. [...] В кожній людині мають бути психологічні стріли і психологічний щит» [1].